

УДК 316.614.032: 373.2

ДОШКІЛЬНЕ СОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР ПЕРВИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ**Лещук Галина Василівна**
м. Тернопіль

У статті проаналізовано особливості соціалізації дитини в умовах дошкільного навчально-виховного закладу. Обґрунтовано значення дошкільного віку в подальшій соціалізації особистості. Охарактеризовано основні фактори соціалізації цього вікового періоду. Визначено пріоритетні завдання соціального розвитку дитини в дошкільному навчально-виховному закладі. Проаналізовано умови ефективності соціального виховання дитини дошкільного віку. Охарактеризовано показники успішного соціального розвитку дошкільника.

Ключові слова: соціалізація, дошкільний вік, соціальне середовище, дошкільний навчально-виховний заклад.

Актуальність теми дослідження. Соціалізація дітей дошкільного віку – процес тривалий і багатоаспектний. Це важливий крок на шляху входження в зовнішній світ. Одним із ключових завдань соціально-педагогічної роботи з дитиною дошкільного віку є вивчення її особистості й усіх чинників, що впливають на процес її становлення. Важливу роль у цьому процесі відіграє соціальне середовище, яке оточує дитину, в якому вона росте і розвивається. Залежно від успішності адаптаційного процесу дитина поступово набуває соціальних ролей у суспільстві, вчиться поводитися відповідно до вимог соціуму, постійно утримуючи баланс між ними і власними потребами під впливом численних факторів соціалізації. Фактори соціалізації особистості дитини дошкільного віку визначають зміст і форму соціалізації дошкільняти, визначають вектори їх подальшого розвитку. До зовнішніх факторів соціалізації відносяться сім'я, дитячий колектив, центри та клуби раннього розвитку, гуртки за

інтересами, дитячі дошкільні установи, а також культурна та релігійна атмосфера соціальної групи, до якої належить дитина. Внутрішні чинники соціалізації – індивідуальні особливості дитини, які безпосередньо впливають на формування у неї картини світу і визначають стиль налагодження та ведення міжособистісних відносин.

Проблема соціалізації дитини дошкільного віку є однією з базових у соціальній педагогіці та віковій психології, оскільки розвиток людини на даному віковому етапі є первинною ланкою соціалізації, яка визначає подальшу можливість особистості повноцінно функціонувати в суспільстві як активному суб'єкту. Актуальність зазначеної проблеми визначається тим, що саме від ступеня соціалізації залежить те, наскільки гармонійно розвиненим буде дошкільник, засвоюючи на початкових етапах процесу соціалізації норми і установки, необхідні для того, щоб стати повноцінним і рівноправним членом свого соціального середовища.

Значний внесок в дослідження соціально-педагогічних особливостей розвитку особистості зробили Л.Артемова, А.Богуш, О.Кононко, В.Кузь. Різні аспекти соціалізації індивіда і впливу соціального середовища на її перебіг висвітлюються в працях І.Беха, Н.Гавриш, М.Лукашевича, І.Рогальської, Т.Кравченко, Л.Куликової, Б.Братуса. Соціально-психологічні аспекти соціалізації на різних вікових етапах розвитку особистості вивчалися В.Абраменковою, Л.Божович, Л.Виготським, В.Кудрявцевим, О.Леонтьєв, В.Мухіною, А.Петровським та іншими.

Мета статті – дослідити особливості соціалізаційного процесу дитини в умовах дошкільного навчально-виховно-

го закладу.

Дошкільний вік – це період залучення дитини до пізнання навколишнього світу, період її первинної соціалізації. Висока сприйнятливості дітей дошкільного віку, легка здатність до навчання завдяки пластичності нервової системи створюють сприятливі можливості для успішного морального виховання і соціального розвитку особистості.

Шляхи та засоби соціалізації особистості дошкільника безпосередньо залежать від вікового етапу розвитку дитини і визначаються типом провідної діяльності. Залежно від віку пріоритетними в особистісному розвитку дитини є різні фактори.

На думку багатьох учених, перші роки життя – це виключно важливий період для соціального, інтелектуального та особистісного розвитку. Саме в дитячому віці у людини формується самосвідомість і закладаються перші уявлення про самого себе, утворюються стійкі форми міжособистісної взаємодії, моральні та соціальні норми. У дитячому віці величезний вплив на процес соціалізації надають агенти соціалізації, тобто особи, з якими у дитини відбувається безпосередня взаємодія. Такими агентами соціалізації найчастіше виступають:

- сім'я (батьки або особи, які постійно піклуються і спілкуються з дитиною, брати чи сестри);
- дошкільний навчально-виховний заклад садок (насамперед, вихователі);
- близьке соціальне оточення (однолітки, друзі).

За своїм значенням у процесі соціалізації агенти розрізняються залежно від того, наскільки вони значущі для дитини, як вибудовується взаємодія з ними, в якому напрямку і якими засобами вони чинять свій вплив.

Основоположним фактором у вихованні та розвитку дитини, у набутті нею соціального досвіду є сім'я (як один з інститутів соціалізації). Тому головна мета виховання на етапі дошкільного дитинства полягає в створенні умов і підготовці дитини до її безперервного розвитку в умовах сімейного оточення. Для вирішення даного завдання визначають наступні напрями діяльності педагогічного колективу дошкільного навчального закладу:

1. Профілактична робота, яка дозволяє попередити виникнення тих чи інших проблем у розвитку дитини шляхом опосередкованого впливу на дитину та батьків через педагогів та інших фахівців.
2. Діагностична робота, спрямована на вивчення сім'ї та родинних відносин, яка дозволяє зрозуміти особливості сім'ї, стиль і проблеми виховання, особливості взаємин і специфіку спілкування батьків і дітей, психологічний мікроклімат сім'ї.
3. Консультаційна робота здійснюється за запитами педагогів і батьків з метою встановлення позитивних відносин з сім'єю.
4. Корекційна робота, яка передбачає надання допомоги сім'ї в питаннях управління різних порушень внутрішньосімейних стосунків.
5. Психолого-педагогічна просвіта й освіта, спрямована на формування педагогічної культури, розвиток педагогічної компетентності батьків.

Саме через призму сімейних відносин і цінностей дитиною сприймається і засвоюється базова інформація про зовнішній світ, формуються шаблони поведінки. Дитина в сім'ї вчиться спілкуванню, набуває першого соціального досвіду, вчиться соціального орієнтування. Тому батькам важливо створити умови для можливості повноцінної міжособистісної комунікації: водити дитину в групи раннього розвитку, на дитячі майданчики, в дитячий садок. Там діти вчаться спілкуватися із однолітками, навчають один одного простих норм співіснування в суспільстві, наприклад, того, що потрібно дружити, ділитися, співпереживати. Вивчення освітньої практики показує, що традиційно питанням соціального виховання дітей дошкільного віку не приділяється належної уваги, часто ігнорується вплив сім'ї на процес со-

ціалізації дитини-дошкільника.

Лише приблизно у віці до 3 років у дітей з'являється потреба в спілкуванні в дитячому колективі.

Соціальний розвиток дитини в дошкільному закладі представляє процес засвоєння дошкільником загальнолюдських цінностей, нагромадження досвіду співпраці з усім навколишнім світом: людьми, природою, технічними пристроями, мистецтвом і, звичайно, з самим собою. Формуючи соціальну поведінку дитини, вихователі та соціальні педагоги керуються визначеними цілями:

- виховувати у дошкільнят уявлення про норми поведінки суспільстві;
- залучати дитину до суспільних відносин;
- сприяти соціалізації особистості дитини.

Педагогічними орієнтирами соціального розвитку дитини в дошкільному закладі є наступні: по-перше, вихователь формує у дитини почуття власної гідності, впевненість у своїх можливостях; по-друге, розвиває, стимулює позитивне ставлення дитини до оточуючих; по-третє, виховує у дитини базові соціальні навички (навичка дотримуватися правил етикету, навичка дотримуватися правил безпеки; навичка співпраці та взаємодії з оточуючими; навичка дотримання загальних правил, домовленості, навичка застосування позитивних способів вирішення конфліктних ситуацій) і формує соціальну компетентність.

Від 3 до 6 років головним засобом пізнання світу для дитини стає власне мовлення: дитина вчиться задавати питання, будувати діалог, аналізувати знання, отримані вербальним шляхом. Важливо пам'ятати, що на будь-якому віковому етапі соціалізація дошкільника відбувається, головним чином, через гру. Саме тому постійно розробляються нові й удосконалюються вже існуючі методики розвитку, спрямовані на те, щоб подати інформацію в простій, доступній, ігровій формі, тобто такій, яка буде цікава насамперед дитині, й відповідатиме її віковим особливостям сприйняття.

Згідно з даними досліджень Т.Антонової, М.Іваненко, Є.Смирнової рівень соціалізації дитини в умовах дошкільного навчально-виховного закладу доцільно контролювати за допомогою певних показників.

Показниками успішного соціального розвитку дошкільника в дитячому садку можуть служити такі *вміння дитини*: вміння увійти в дитячий соціум, вміння діяти спільно з іншими дітьми, вміння дотримуватися і поступатися суспільним нормам, вміння контролювати свої бажання тощо.

Рівень соціального розвитку дитини в дошкільному навчально-виховному закладі можна також визначити за допомогою показників, що характеризують соціально-особистісні якості дошкільнят: інтерес дитини до себе, інтерес до однолітків, ставлення дитини до групи дошкільного навчально-виховного закладу та інші.

Дитина дошкільного віку сприймає навколишній соціум не зовсім так, як його бачать і розуміють дорослі. Процес ознайомлення дітей з соціальною дійсністю складний, суперечливий і носить комплексний характер: завдання розвитку інтелекту, почуттів, моральних установок особистості вирішуються у взаємозв'язку одного з одним і відокремити їх неможливо. Однак сама по собі соціальна дійсність не є засобом виховання дітей. Цим засобом вона стає в тому випадку, коли суб'єкти, об'єкти, факти, події, з якими стикається дитина, доступні, зрозумілі й особистісно значимі для неї. Тому важливим педагогічним завданням є аналіз і відбір того навчально-виховного змісту із соціального середовища, яке несе в собі розвиваючий потенціал і може стати засобом залучення дитини до соціального світу.

При цьому слід пам'ятати, що процес соціального виховання дошкільників буде ефективнішим за умови, якщо:

- 1) засобом виховання є освоєння культурно-історичних традицій середовища, в якому живе дитина, включаючи пам'ятки природи, пам'ятні місця, предмети, пов'язані з історичними подіями життя народу, а також сукупність куль-

турних об'єктів – речей, ідей, образів, зразків діяльності людей;

2) освоєння культурно-історичних традицій соціального середовища чинить цілісний вплив на соціальне виховання дошкільників єдністю пізнавальної, ігрової діяльності, міжособистісних відносин, різноманітного спілкування і направлене на розвиток їх духовних інтересів, вільний прояв соціально-значущої ініціативи в колі однолітків, у родині;

3) критеріями соціальної вихованості дошкільників будуть уявлення дитини про культурно-історичні традиції мікросоціуму, сформована потреба до засвоєння цих традицій, наявність практичного досвіду дошкільників у збереженні та передачі культурно-історичних традицій навколишнього середовища;

4) дошкільний навчально-виховний заклад має виступати як відкрита виховна система, що взаємодіє з іншими соціальними інститутами;

5) освоєння традицій культурно-історичного середовища буде забезпечене готовністю педагогічних колективів дошкільних закладів до соціального виховання дитини.

Висновки. Таким чином, оскільки дошкільний навчально-виховний заклад є одним з основних інститутів соціалізації, необхідно звернути увагу на вдосконалення його діяльності в питаннях організації умов для успішної соціалізації дитини, враховуючи розвиток її поведінкової, емоційно-чуттєвої, пізнавальної, морально-етичної, міжособистісної сфер. Тобто, в процесі соціалізації дитини її

необхідно навчати нормам і правилам поведінки, емоційного реагування на різні ситуації, способам прояву і переживання різних почуттів. Дитина поступово засвоює, яким чином пізнавати навколишній природний і соціальний світ, як організувати свій побут, яких морально-етичних орієнтирів дотримуватися, як ефективно брати участь в міжособистісному спілкуванні та спільній діяльності. Важливо, щоб навчально-виховний процес в дошкільному закладі охоплював основні види соціалізації дитини (ейкуменну, трудову, соціально-психологічну, культурну тощо) і створював первинні умови для повної та успішної соціалізації особистості в майбутньому, формувалася умови входження дитини в систему соціальних відносин як невід'ємної складової цієї системи.

В контексті поставленої проблеми актуальними завданнями, які потребують подальшого вирішення у умовах дошкільного навчально-виховного закладу з метою покращення процесу соціалізації дошкільнят є:

- розробка моделі процесу соціального виховання дошкільнят, заснованого на культурно-історичних традиціях дошкільного навчально-виховного закладу;
- визначення психолого-педагогічного та організаційно-методичного забезпечення соціального виховання дітей, яке б базувалося на культурно-історичних традиціях;
- формування системи критеріїв та показників оцінки ефективності соціального виховання дітей дошкільного віку.

Література та джерела

1. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Н.Ф.Голованова. – СПб.: Речь, 2004. – 272 с.
2. Діти і соціум: особливості соціалізації дошкільного та молодшого шкільного віку: моногр. / А.М.Богущ, Л.О.Варяниця, Н.В.Гавриш та ін.; наук. ред. А.М.Богущ; за заг. ред. Н.В.Гавриш. - Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.
3. Карнаух Л. Соціальне середовище як чинник соціалізації дітей дошкільного віку в реаліях сьогодення / Л.Карнаух // Соціальна педагогіка : теорія і практика. – 2008. – № 1. – С.4-9
4. Печенко І.П. Окремі концептуальні положення соціалізації особистості в дошкільному дитинстві / І.П.Печенко // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 3 (52). – С.19-29
5. Печенко І.П. Соціалізація та виховання особистості в дошкільному дитинстві як комплексна педагогічна проблема / І.П.Печенко // Вісн. Глухів. держ. пед. ун-ту: Серія: Педагогічні науки. – Випуск 9 – Глухів: ГДПУ, 2007. – С.23-27

В статті проаналізовані особливості соціалізації ребенка в умовах дошкільного учебно-воспитательного закладу. Обосновано значення дошкільного віку в подальшій соціалізації людини. Охарактеризовані основні фактори соціалізації цього вікового періоду. Визначені пріоритетні задачі соціального розвитку ребенка в дошкільному учебно-воспитательном закладу. Проаналізовані умови ефективності соціального виховання ребенка дошкільного віку. Охарактеризовані показники успішного соціального розвитку дошкільника.

Ключевые слова: социализация, дошкольный возраст, социальная среда, дошкольное учебно-воспитательное учреждение.

The author of the article has analysed the features of child socialization in terms of pre-school educational institutions. The place of preschool in further child socialization has been grounded. The characteristics of main factors of socialization has been provided, namely: the age period, external (family socialization, children's group, early development centers, hobby groups, kindergartens and cultural and religious atmosphere of social groups to which the child) and internal (the individual characteristics of the child). The priority task of social development in preschool educational institution has been defined. The goals of social education preschooler have been mentioned. The conditions of the effectiveness of social education pre-school child have been considered. The characteristic parameters of successful social preschooler have been analysed. The further research perspectives of the problem have been defined: to develop a model of the social education of preschool children based on cultural and historical traditions of preschool educational institution; definition of psycho-pedagogical and organizational methods of social education of children based on cultural and historical traditions; formation of benchmarks and indicators to measure the effectiveness of social education of preschool children.

Key words: socialization, preschool age, social environment, preschool educational institution.